

DIENES Erzsébet: Az Érdy-kódex keletkezésének ideje. In: BÁLINT Sándor (ed.): In memoriam Gedeon Mészöly. Szeged, 1961. 175–178. oldal.

http://acta.bibl.u-szeged.hu/41682/1/etno_lingu_1961_175-178.pdf

AZ ÉRDY-KÓDEX KELETKEZÉSÉNEK IDEJE DIENES ERZSÉBET Az Érdy-kódex utolsó lapján a kódex írója pontosan megjelölte azt a napot, amelyen a kódex írását befejezte: »finis appare t in di e clementis 1527. « Bizonyos tehát, hogy a kézirat 1527. november 23-án készült el. A kódexből azonban hiányzik annak az időpontnak a megjelölése, amelyben az író a kódex írásához hozzáfogott. Ennek következtében a kódexszel foglalkozó tudósok között többféle vélemény alakult ki arról a kérdéssel, hogy hány esztendőre volt szüksége a kódexírónak a kódex elkészítéséhez, illetve, hogy a kéziratot a kódex írója melyik évben kezdte el írni. ZOLNAI: Nyelvelméleink a könyvnyomtatás koráig c. munkájában a következőket olvashatjuk: »Az egész egy kéz munkájának tarthatni s leírója egy ismeretlen karthauzi szerzetes volt, ki a végső vallomása szerint 1527-ben Szent Kelemen napján vagyis november 23-án fejezte be. Ez évszám még kétszer kerül elő, az 515. és 605. lapokon, tehát a codex utolsó negyed részében, s minthogy a Prologas a munka egyik okául a pestífera luteriana heresis-t vagyis a reformációt említi, ez pedig hazánkban csak 1520 után kezdett terjedni: ennél fogva a codex írásának kezdetét ez éven túlra, s az utolsó rész készülésének időtartamát véve alapul, legalább is 1524-re kell tennünk, ámbár szerzetes lévén a leírója, ki az ilyen munkához bőszes idővel rendelkezett, nem lehetetlen, hogy az egész kézirat az 1526. és 1527. évek alatt készült.« (i. m. 239.) TÍMÁR KÁLMÁN (ITK . XXXVII , 222—24) csak az ÉrdyK. írójának bizonytalan személyével és az íratás feltehető helyével foglalkozik. SZABÓ DÉNES: A magyar nyelvelmélek c. munkájában (Tankönyvkiadó, 1952) ezt olvashatjuk: »Erdy-kódex. 1524—1527 . A legterjedelmesebb XVI . századi magyar kódex, és a legnagyobb magyar legendagyűjtemény.« (i. m. 38.) A kérdéssel VOLF GYÖRGY foglalkozik részletesen, az Érdy-kódexhez írt Előszó-ban. E helyen idézi, s egyben cáfolja is a kérdéssel 1876-ig megírt legfontosabb megállapításokat. VOLF véleménye szerint a kódex 1526—27-ben, tehát két esztendő alatt íródott. A különböző véleményekről írt cáfolatai, s saját megállapítását alátámasztó indokai a következők: »...befejezték 1527-ben sz. Kelemen napján, azaz november 23-án. Ez évszám még kétszer kerül elő, de csak az 515. és 605. lapon, vagyis codexünk utolsó negyed részében. Hogy tehát mikor kezdték írni, azt legfeljebb találgatni lehet. Érdy János a következő szavakra támaszkodva: 'INCipivnt

Epistole et ewangelia dominicalia, Ac fej'tiualia per Anni circulvm, Cum pajtillis et legendis J'uis cum diligenti cura et laboré multi s anni s ad profectum legencium in materna lingua exarata', azt tartja, hogy 'a multi s anni s kifejezés és a kézirat végén található 1527-ik évszám egyeztetése után, a munka idejét bőségehez képest mintegy 1490. és 1527. évek közé tehetni' (Tudománytár I. köt. 217. 1.). Meg kell azonban gondolni, hogy e szavak a 3. lapon, tehát mindjárt a munka elején vannak, s így nem vonatkozhatnak codexünkre, melynek írásába épen csak hogy bele fogtak, hanem nyilván arra az eredetire értendő, mely codexünknek alapul szolgált. Az is megfontolást érdemel, hogy a Prologus munkánk egyik okául a 'pej'tifera luteriana herejist' emlegeti, 'que nouij'J'ime et in electam hungarorum hew gentem in dej'olacionem et perdicionem ipjius pervenit'. Ismeretes dolog, hogy Luther, mint reformátor, csak 1517-ben lépett föl, azért 1490-ig nem szabad visszamennünk. De még az sem lehet, hogy codexünket Toldyval (Magy. szentek legendái V. 1.) 1517 és 1527 közé tegyük; mert Luther tanítása Magyarországon igazán csak 1520 után kezdett terjedni. így hát codexünk elejét sem lehet előbbre tenni. Ez eredményhez még más úton is jutunk. Utolsó negyed része, mint már említettem, 1527-ben készült, s minthogy november 23-ára meg volt, 11 hónap sem kellett rá. A többi három negyed résznek így untig elég három esztendő. E szerint a codex eleje 1524-re esnék. De még ennyi is sok. Tekintetbe kell vennünk, hogy codexünket igen számos jel compiláló másolatnak bizonyítja, valamint azt is, hogy szerzetes írta, a ki tehát elegendő idővel rendelkezett s a kinek, írásából ítélve, foglalkozása lehetett a másolás. Gyakorlott másoló, mind a mellett hogy nem egy munkából írta le, ha csak 1526-ban fogott is bele, 1527. november 23-ára bízvást elvégezhetette. Hogy magában 1527-ben, tehát nem egészen 11 hónap alatt is elkészíthette volna, az a munka nagy terjedelme miatt nem valószínű. Azért az én véleményem szerint, codexünk 1526 és 1527 közé teendő.« (i. m. V—VI. 1.) Az Előszó idézett részletéről a következőket kell megállapítani: I. VoLFnak a különböző véleményekről írott cáfolatai helyesek. II. VOLF a kódex megírásának időtartamát a kéziratban található három évszám alapján állapítja meg. Az 515/b. és a 605/a. lapokon levő 1527-es évszámokból arra következtet, hogy a kódex utolsó negyede feltétlenül 1527-ben készült. A megállapítás helyes. E tényből viszont az következne, hogy a kódex többi három negyede is egyenként egy esztendő alatt készült el, vagyis a kódex 1524—1527-ig íródott. VOLF ezzel szemben azt állítja, hogy a kódex az 1526—1527-es években készült. Amint majd a későbbiekből kitűnik, Volfnak ez a megállapítása helytálló. Alapvetően hibás azonban az a módszer, amelynek

segítségével ezt az állítást alátámasztani igyekeznek. VOLF csupán feltevésekre épít, megállapításának igazolása minden meggyőző tárgyi adatot nélkülöz. Épp úgy, mint ZOLNAI fentebb idézett, a Volféhoz teljesen hasonló véleménye. Az a tény ugyanis, hogy a kódex írója gyakorlott másoló lévén, két esztendő alatt is elkészíthette a kéziratot, ha lényegében igaz is, de semmiképpen sem elegendő és meggyőző bizonyíték a kérdés eldöntésében. VOLF figyelmét elkerülte a kódex három fontos adata, pedig ezeknek alapján teljes pontossággal meg lehet állapítani, hogy a kódex írója mennyi idő alatt készítette el a kéziratot. Az adatok a következők: 1. A kódex 300/a. lapján a 30—33. sorokban a következőket olvashatjuk: »Eet h veeg e vagy n zen t Stanyzl o Cracca y pyjpekne k eeel - teenek . azo n eztendőbe n mykoro n magya r orzag h nagyo b reezr e el veze e myn d lao s kyralla l es a z wrakka l Eze r ew t zaa z hwzo n hee t eztendőben. « Ezek szerint a kódexnek nemcsak az 515. és a 605., hanem már a 300. lapja is 1527-ben íródott. 2. A fentebb idézett, 1527-ben írt rész, amely említést tesz a mohácsi katasztrófáról, a szent Szaniszlóról írt legenda befejező szakaszában található meg. A legenda mindössze öt és fél lap terjedelmű, a 295/a lap elejétől a 300/a lap végéig tart. Megírásához elegendő lehetett néhány nap. A legenda elején, a 295/b 32—35. soraiban ugyancsak Lajos király haláláról, az ország elvesztéséről tesz említést a kódex írója. E részben a Mesko királyról és feleségéről írtak így folytatódnak: »...hama r val ó napo n el veztee k orzagok - n a k nag y rezeeth , myn t layo j magyar y kyralna k ees lee n dol - g a , mer t ázzo n embe r tanachaa n yaranak , e s gono z halalla l halana k megh,... « Az előbb elmondottak alapján megállapítható, hogy ezek a sorok is 1527- ben, legfeljebb az 1526-os év legutolsó napjaiban íródtak. Ha pedig a kézirat második, nagyobbik része (kb. 380 lap) elkészülhetett nem egészen egy esztendő alatt, akkor a kódex első, kisebbik részének (kb. 295 lap) megírásához is feltétlenül elegendő volt egy esztendő, sőt kevesebb is. 3. Hogy a kódex 1526—1527-ben íródott, azt bizonyítják még a 40/b lap 24—38. és 1—6 sorai is. A kódexnek ebben a részében az író saját koráról, az 1526-os évről rajzol átfogó képet: »Anna k okaer t doctorokna k mondajo k zeren t ewtő d rendbel y Ide w be l telwee n kezdet - tew l foghwan . hato d kezdetee k kybe n majta n ees eeeln k kynek veeghezety az wtolj'o yteeletnek napyan telyk be, kyn magyaraztatyk az veenjeeg, zent AgoJ'ton doctornak es zent Gergelnek mondajok zeren t [zerent] Mykeppen azért: az hatwan eztendős veen emberben mynd erő mynd yffywj'agnak Jyrya el fogyatkozyk es naponkeed myg towab towab vonzya veenj'eegeet ereye zakat orczaya megh ranczo.fwl,ynay nem byryaak ha le yl ees yay, ha ffel keel ees yay az el mwlt ewróm, vygajaag

nyegheejre ohaytajr a fordwlt, sem eghet, Jem napot nem lathat zómeewel De vala hol yaar keel, chak az fekete főidet neezy: kyben hamar laka Ja es valtozaja leezen. Byzon bezed zerelmes atyamffyya ha ky ezeeben veezy: Azonkeppen vagon dolga es folyaf a ez maftany hatod eewy ydónek mykeppe n yollattyok , ym e myndde n orzago k tórethnek , varajo k vala - l o k zen t eegyhazak pwztlwnak : embere k fogyatkoznak , Gö - nc» JJ a g ° k me g bewólnek yozago k me g hydegódnek , myndde - n w t hadakozaaj , myndenw t weer ontaaj : Nynche n sem Ijte n feelókne k sem zeghee n Adamffyana k batorjjag a ho l ot t me g maradhajjanak . Azért myndde n yteeletnee l kyl lattyok hogy ez vylaa g el veenewl t es köze l vago n fogyatkozaJana k ve - gezety,... « (Kiemelés tőlem). A fenti részletben említett »hatod« év az 1526-os esztendő, melyben a kódex első fejezetei íródtak. összegezve az eddig elmondottakat: a kódexben fellelhető adatok alapján megállapítható, hogy a kéziratot a kódex írója 1526-ban kezdte el írni, s 1527. november 23-ra fejezte be.